

ANASINIFI ÖĞRETMENLERİNİN AKRAN ZORBALIĞI İLE İLGİLİ ALGILARI

Mustafa ŞAHİN*

Selma DEMİRAG**

Fatma AYKAÇ

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, anasınıfı öğretmenlerinin akran zorbalığı ile ilgili algılarını incelemektir. Araştırma, 2008-2009 eğitim ve öğretim yılının birinci yarısında Trabzon il merkezinde bulunan ilköğretim okullarının anasınıflarında çalışan 13 öğretmenle yürütülmüştür. Bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımının yöntemlerinden biri olan “özel durum çalışması” kullanılmıştır. Öğretmenlerin görüşlerini belirlemek amacıyla “yarı yapılandırılmış görüşme formu” kullanılmıştır. Veri analizi sürecinde “sürekli karşılaştırmalı analiz” tekniği kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar; anasınıfı öğretmenlerinin zorba davranışlarla ilgili algılarının farklı olduğu, ebeveyn tutumlarının ve sosyal çevreyi zorbaca davranışların nedeni olarak gördükleri ve ebeveynlere bilgi vermeyi en önemli önleme etkinliği olarak belirttiklerini göstermiştir. Araştırmada elde edilen bulgular literatür çerçevesinde tartışılarak akran zorbalığı konusunda hem ilgililere hem de bu konuda gelecekte yapılacak araştırmalara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anasınıfı, Akran zorbalığı, Öğretmen algısı, Nitel çalışma

PERCEPTIONS OF PRE-SCHOOL TEACHERS ON PEER BULLYING

Abstract

The aim of this study is to examine the perceptions of pre-school teachers concerning peer bullying at pre-schools. The study was conducted in the first semester of 2008-2009 academic year with 13 pre-school teachers. This study is designed in qualitative research approach in which case study method has been used. A “semi-structured interview form” has been prepared in order to explore the causes of peer-bullying at schools and to identify teachers’ perceptions. “Constant comparative method” has been used in the process of data analysis.

Results of study indicate that perceptions of pre-school teachers about bullying are differ from each other. Teachers see parental attitudes and social environment as the causes of bullying. Informing parents was seen as an important activity for preventing bullying in schools. Obtained results were discussed within the framework of related literature and recommendations about bullying for both

* Yrd. Doç. Dr.

** Lisans Öğr. KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

policy-makers and researchers for future researches were made at the end of the study.

Keywords: Pre-school, peer-bullying, teacher perceptions, qualitative study

GİRİŞ

Saldırgan davranışın bir alt boyutu olarak kabul gören akran zorbalığı çeşitli kültürlerde farklı olarak tanımlansa da evrensel bir kavram olarak kabul görmektedir. Zorbalık, kurbanın korkmasına, acı çekmesine neden olan, taraflar arasında güç dengesizliğinin olduğu, güçlü olanın kendinden güçsüz olana baskı yaptığı, kurbanın herhangi bir kışkırtmada bulunmadığı ve aynı çocuklar arasında tekrarlı olarak yapılan fiziksel, sözel ve psikolojik saldırıları içerir (Nansel ve diğ. , 2001).

Zorba davranışlara yönelik ilk tanımlamayı İsveçli araştırmacı Heinemann “mobbing” olarak isimlendirmiş ve bir bireye yönelik, birden başlayıp birden biten bir grup şiddeti olarak tanımlamıştır (Dölek, 2001). Fakat bu alanda en uzun süreli çalışmalar, Dan Olweus tarafından 1970’li yıllardan itibaren İskandinav ülkelerinde başlatılmıştır (O’Moore ve Minton, 2005; Eslea ve Smith, 1994). Olweus, yaptığı araştırmalarla akran zorbalığını; akranlar arasında gözlenen, kışkırtma unsurunun olmadığı, fiziksel ya da psikolojik açıdan güç dengesizliği olan akranlardan kuvvetli olanın, karşı bireye isteyerek ve kasıtlı olarak uyguladığı şiddet olarak tanımlamıştır (Olweus, 1994a, 1994b). Olweus yaptığı çalışmalarda akran zorbalığını iki boyutta ele almıştır. Bunlar doğrudan ve dolaylı olarak yapılan saldırganlıklardır. Doğrudan saldırılar, fiziksel ve sözel olarak uygulanan hakaret ve küçük düşürücü eylemlerdir. Dolaylı saldırılar ise kurbanın sosyal konumuna, ait olma duygusuna zarar verme yoluyla gerçekleşmektedir (Milsom ve Gallo, 2006; Gültekin, 2003).

Mynard ve Joseph (2000) yaptıkları çalışmada zorba davranışlara, kişisel eşyalara saldırı boyutunu eklemişlerdir. Kişisel eşyalara saldırı boyutu, kurbanın eşyalarına zarar verilmesi, eşyalarının çalınması ve izinsiz alınması gibi zorbalık durumlarını içermektedir. Bir başka çalışmada kurbanın kültürü ve etnik kökeninin zorbalığa maruz kalması “Grup Akran Zorbalığı”, kurbanın kişilik özelliklerinin zorbalığa maruz kalması ise “Kişisel Akran Zorbalığı” olarak adlandırılmaktadır (Verkuynen ve Thijs, 1999).

Okullarında öğrenciler arasında yaşanan zorbalık yeni bir sorun değildir. Çeşitli ülkelerde yapılan bilimsel çalışmalarla öğrencilerin yaklaşık %20’sinin akran zorbalığına uğradıkları görülmüştür (Bridge, 2003). Türkiye’de yapılan çalışmalarda da öğrencilerin %4. 6 ile %72. 4 arasında zorba ya da kurban olarak zorbaca davranışlara karıştıkları belirlenmiştir (Ayas ve Deniz, 2008; Dölek, 2001; Kapçı, 2004; Koç 2006; Pişkin, 2003; Pişkin ve Ayas, 2005a).

Zorbalık olaylarının, zorbaca davranışlarda bulunan öğrencilerin, zorbaca davranışlara maruz kalan (kurban) öğrencilerin ve zorbaca davranışlara şahit olan diğer öğrencilerin kişilik özelliklerini ve ileriki yaşamlarında toplumsal ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirten birçok araştırmaya rastlanmaktadır. Bu araştırmalarda, zorbaca davranışlara maruz kalan çocukların depresyon ve psikosomatik belirtiler gösterdikleri belirlenmiştir (Dake, Price, ve Telljohann, 2003). Yapılan araştırmalarda, zorbaca davranışlara maruz kalmanın psikolojik rahatsızlıkların yanı sıra fiziksel rahatsızlıklara (baş ağrısı, karın ağrısı, yatağı ıslatma, yorgunluk v. s.) ve düşük benlik saygısına neden olduğu, hem zorba hem de kurban öğrencilerin diğer öğrencilere göre daha fazla psikolojik bozukluklara eğilimli oldukları, zorba davranışlarda bulunan öğrencilerin yetişkinlikte suç işleme eğilimlerinin diğer bireylere göre daha fazla olduğu görülmüştür (Fekkes, Pijpers ve Verlove-Vonherick, 2005; Kumpulainen, Rasanen ve Puura, 2001; Bosworth, Espelage ve Simon, 1999; Olweus, 1993). Pişkin ve Ayas (2005b) yaptıkları çalışmada, zorbaların kurbanlara göre öz saygı düzeylerinin yüksek ve daha dışa dönük çocuklar olduklarını, utangaçlık düzeylerinin ise daha düşük olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca zorbalık olaylarının, öğrencilerin hem akranları hem de sosyal çevre ile etkili iletişim kurmalarını ve sosyal beceri geliştirmelerini engellemekte, yaşama ve okula karşı olumsuz tutum geliştirmelerine neden olmaktadır.

Kısaca zorba davranışlar okulda yaşanan şiddetin en yaygın biçimi olup hem öğrencilerin kişilik gelişimlerini hem de öğrenme yaşantılarını olumsuz etkilemektedir (Bilgin ve Kartal, 2008). Bu nedenle de akran zorbalığı okul atmosferinde mutlaka fark edilmeli, uygun stratejilerle ve önleyici programlarla etkisizleştirilmelidir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, anasınıflarında yaşanan zorbaca davranışlara ilişkin öğretmenlerin akran zorbalığı ile ilgili algılarını incelemek ve buna bağlı olarak zorbalığın nedenlerini ve zorbalığı önlemeye ilişkin görüşlerini belirlemektir.

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada son yıllarda sosyal bilimlerde yaygınlaşan nitel araştırma yaklaşımının yöntemlerinden biri olan “özel durum çalışması” kullanılmıştır. Bu yöntemin seçilmesinin temel nedeni katılımcıların uygun düşünce ve algılarının detaylı bir şekilde ortaya çıkarılmaya çalışılmasıdır. Nitel çalışmalar kişilerin görüşlerinin derinlemesine incelenmesi gerektiğinde en uygun yaklaşım olarak görülmektedir (Bogdan ve Biklen, 1992; Cohen ve Manion, 1994). Bu tip araştırmalarda tanımlayıcı ve açıklayıcı araştırma sorularına cevap aranmaktadır (Maykut ve Morehouse, 1994). Bu araştırmada öğretmenlerin algılamalarına

dayalı olarak okullarda yaşanan zorba davranışların nedenlerini ve önlemeye yönelik görüşlerini belirlemek amacıyla “yarı yapılandırılmış görüşme (mülakat) formu” kullanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmaya Trabzon ili merkez ilköğretim okullarının anasınıfında çalışan 13 öğretmen katılmıştır. Bu öğretmenler her okuldan bir öğretmen olmak üzere 13 ayrı okuldan seçilmiştir. Katılımcı öğretmenlere ait ön bilgilerle ilgili tablo aşağıda verilmektedir:

Tablo 1. Katılımcılarla İlgili Ön Bilgiler

Katılımcılar	Yaş	Hizmet Yılı	Cinsiyet	Rehberlikle ilgili Hizmet İçi Eğitim Aldı mı?
Ö ₁	28	8	K	Aldı
Ö ₂	27	8	K	Aldı
Ö ₃	24	8	K	Almadı
Ö ₄	37	13	K	Aldı
Ö ₅	39	14	K	Aldı
Ö ₆	27	5	K	Aldı
Ö ₇	21	1	K	Almadı
Ö ₈	24	2	K	Aldı
Ö ₉	35	14	K	Aldı
Ö ₁₀	24	3	K	Almadı
Ö ₁₁	26	2	K	Aldı
Ö ₁₂	27	5	K	Aldı
Ö ₁₃	28	7	K	Aldı

Araştırmanın Veri Analizi

Yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilen veriler ses kayıt cihazıyla kaydedilerek kağıt üzerine dökülmüştür. Veri analizi sürecinde nitel araştırma metodlarında sıkça kullanılan “sürekli karşılaştırmalı analiz” yöntemi kullanılmıştır (Glaser and Strauss, 1967). Bu metotta tümevarım yöntemi kullanılmaktadır. Bu işlem sürecinde, temellendirilmiş kuram yaklaşımı çerçevesinde, elde edilen veriler incelenerek, sürekli karşılaştırmalar yapılarak benzer veriler sınıflandırılıp kategoriler elde edilmiştir. Elde edilen bu kategoriler tablolar halinde sunulmuş ve tablolardaki veriler araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşmelerinde kaydedilen konuşma metinleri ile desteklenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular dört kategori halinde sunulmaktadır. Bu kategoriler; öğretmenlerin “zorbalık” kavramı ve zorbalığın nedenleri hakkındaki görüşleri, çocukların zorbaca davranış sergilemelerinde

cinsiyet etkisine ilişkin algıları ve öğretmenlerin zorbaca davranışları önlemeye ilişkin algılarını incelemeye yöneliktir.

Zorbalığın Tanımı Hakkındaki Görüşler

Öğretmenlerin zorbaca davranışı kaba kuvvet, hakkını şiddetle arama, istenmedik davranış ve davranış bozukluğu olarak ele aldıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 2. Öğretmenlerin Algılamalarına Göre Zorbalık

Katılımcılar	Kaba kuvvet	Hakkını şiddetle arama	İstenmedik davranış	Davranış Bozukluğu
Ö ₁	√			
Ö ₂			√	
Ö ₃	√			
Ö ₄				√
Ö ₅	√			
Ö ₆	√	√		
Ö ₇	√			
Ö ₈	√	√		
Ö ₉			√	
Ö ₁₀	√	√		
Ö ₁₁	√	√		
Ö ₁₂				√
Ö ₁₃	√	√		

Bu konuda öğretmenlerin görüşlerinden bazıları şu şekildedir:

Katılımcılardan **Ö₁** “İnsanın sinirlenince karşısındakine ve etrafındaki canlı cansız her şeye karşı göstermiş olduğu kaba davranış olarak görüyorum. ”

Ö₁₃: “İstediklerini baskı ile elde etme, güç kullanma geliyor aklıma. ”

Ö₇: “Zorbalığı geçici bir davranış bozukluğu olarak düşünüyorum. ”

Ö₉ “Eğitime çocuk tarafından vurulan büyük bir darbe olarak görüyorum. ”

Ö₄: “Bana göre zorbalık kontrolsüz davranış bozukluğudur.

Zorbalığın Nedenleri

Araştırmada elde edilen bulgulara göre öğretmenler okullardaki zorbalık olaylarının nedeni olarak; sosyo-ekonomik düzey, aile, görsel medya, çevre faktörleri olarak görmektedir. Bu veriler Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Öğretmenlerin Zorbalığın Nedenleri Hakkındaki Görüşleri.

Katılımcılar	Sosyo - ekonomik düzey	Aile	Görsel medya	Çevre	Yanlış Bakıcı Seçimi
Ö ₁		√	√	√	√
Ö ₂	√	√		√	
Ö ₃		√		√	
Ö ₄	√	√		√	

Ö5	√	√	√	√	
Ö6		√	√	√	
Ö7		√		√	
Ö8	√	√		√	
Ö9		√		√	
Ö10	√	√		√	
Ö11		√		√	
Ö12		√		√	
Ö13		√		√	

Tablo 3'te verilen kategorilerde en çok vurgu yapılan nedenler aile, sosyo-ekonomik düzey ve çevre olarak ön plana çıkmaktadır. Katılımcı öğretmenlerin konuşmalarından elde edilen iki alıntıda bu görüşler aşağıdaki gibi dile getirilmiştir.

Bu konuda **Ö1** şunları belirtmiştir; “Evdeki yaşantıların daha fazla etkili olduğunu düşünüyorum. Çocuğun yanlış bakıcıya verilmiş olması nedeniyle çocuk birtakım olumsuz yaşantı geçirmiş olabiliyor.

Ö13 görüşlerini “Ev bu konuda çok önemli. Çocuklar bu yaşlarda model alarak öğrendiği için anne babanın göstermiş olduğu model davranışlar çok etkili oluyor.

Ö4 bu konudaki düşüncelerini, “Sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin çocuklarında bu davranışların görülme olasılığı biraz daha fazla

Bu konu hakkında **Ö6** görüşlerini; “Okul etkili ancak asıl sorun evden kaynaklanıyor. Çocuklar özellikle zorbaca davranışları babalarından öğreniyorlar. Babalarının evde sergilemiş olduğu davranışlar çocuklar üzerinde çok etkili oluyor ve çocuk okulda aynı davranışları sergileyebiliyor. Ayrıca medya da çok önemli bir etkiye sahiptir. Çocuklar filmlerden de çok etkileniyorlar. Güç kullanmayı özendirilen filmler, çocukları bu yönde eğilime itebiliyor. Aynı zamanda çocuk anne ve babasının etkileşiminden önemli derecede etkileniyor. Ebeveynlerin aralarındaki etkileşim eğer zorbaca davranış örneği gösteriyorsa çocuk bunu normal olarak algılayabiliyor ve bu davranışları arkadaşlarına karşı gösterebiliyor.” şeklinde dile getirmiştir.

Ö5 ise görüşlerini, “Sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi yüksek olan ailelerin çocuklarında zorbaca davranışların görülme olasılığı daha fazladır. Özellikle tek çocuklu ailelerin çocuklarında ve şımartılan çocuklarda zorbaca davranışlar fazla görülmektedir. Yok'u bilen çocukların daha uyumlu ve arkadaşçıl davrandıklarını düşünüyorum. Her istediği yapılmış, şımartılmış olanlar paylaşma duygusundan yoksun oluyorlar.” şeklinde ifade etmiştir.

Zorbaca Davranışlarda Cinsiyet

Çalışma grubunda bulunan öğretmenlerin çoğu (dokuz öğretmen) erkek öğrencilerin kız öğrencilere oranla daha çok zorbaca davranışlarda bulduklarını ifade etmişlerdir. Çalışma grubundaki sadece bir öğretmen, cinsiyet değişkeninin zorbalık üzerinde etken olmadığını belirtmektedir. Ayrıca diğer üç öğretmen de kızların zorbaca davranış gösterdiklerini söylemektedirler.

Tablo 4. Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Zorbaca Davranışlar Hakkındaki Görüşleri

Katılımcılar	K	E
Ö ₁	√	
Ö ₂	√	
Ö ₃	√	
Ö ₄	√	
Ö ₅	√	√
Ö ₆	√	
Ö ₇		√
Ö ₈	√	
Ö ₉	√	
Ö ₁₀		√
Ö ₁₁	√	
Ö ₁₂	√	
Ö ₁₃		√

Bu konuda; **T7:** “Bu yaş grubu için zorbaca davranış pek gözlenmese de zaman içerisinde bu davranışlara rastlayabiliyoruz. Bu davranışlarda genellikle, en azından kendi sınıfı içinde, kızlarda daha sık görülmektedir. Davranış genelde hemcinslerine karşı gösterilmekte, bazen de karşı cinsle karşı gösterilebilmektedir.”

Ö13: Kız çocuklarının arkadaşlarına yönelik saldırgan davranışlar gösterdiklerine şahit oluyorum.

Ö12: “Cinsiyet zorbaca davranışları gösterme konusunda kesinlikle etkilidir. Genellikle bu yörede erkek çocuklar zorbaca davranış sergilemektedirler.”

Ö5: “Erkek öğrencilerde zorbaca davranışları gösterme oranı daha fazla ama problemi kız çocuklarında da gözlemliyoruz.”

Ö11: “Genellikle erkek çocukların bu davranışı gösterme oranı daha fazladır. Bunda Karadeniz yöresinin çocuk yetiştirme tarzının etkisi olduğunu düşünüyorum. Bu yörede erkek çocuklarına daha fazla değer verilmekte ve şımarık büyütülmektedir. Ve her yaptığı davranış mazur görülmektedir. Bu da erkelerin oranını daha da arttırmaktadır.”

Zorbaca Davranışları Önleme

Öğretmenler zorbaca davranışların önlenmesine yönelik olarak en çok aile ile etkili iletişim kurma, bunun yanında çocuğun gelişimine yararlı olabilecek

programlar seyrettirme ve şiddet içerikli filmlerden uzak kalmalarını sağlama ve özellikle çocukta zorbalık söz konusu olduğunda durumu kabullenerek öğretmenle işbirliği içerisine girme konusunda aileyi bilinçlendirmek için seminerler vermeyi tercih ettikleri görülmektedir. Bunun dışında veli toplantıları, sorumluluk bilinci kazandırma, kurul çalışmaları gibi faaliyetleri de belirtmişlerdir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Zorbaca Davranışları Önlemeye Yönelik Önerileri

Katılımcılar	Seminer verme	Veli görüşmeleri	Sorumluluk	CD izletme	Etkili iletişim (birebir ilgilenme)	Rehberlik servisi ile iletişime geçme	Hikaye tamamlama çalışması
Ö1		√		√	√		
Ö2		√			√		
Ö3		√			√		
Ö4		√	√		√		
Ö5		√			√		
Ö6	√	√	√	√	√		
Ö7		√			√		
Ö8		√		√	√		
Ö9		√	√		√		
Ö10	√	√	√		√		
Ö11	√	√		√	√		
Ö12		√	√		√	√	√
Ö13	√	√			√	√	

Bu konudaki görüşlerini **T2** şu şekilde ifade etmektedir: “Konferanslar verilebilir. Çocuklar için görsel öğeler daha etkili olduğundan bu tür görsel seçimler yapılabilir. Slayt gösterileri ya da kartlar hazırlanabilir.”

Ö1 “Çocuğa sevdiği faaliyetler yaptırılmalı, ailesi, öğretmeni ve arkadaşlarını sevmesi için teşvikte bulunulmalıdır.”

Ö13 bu konuda şu önerileri sunmuştur: “Öğrencileri ve anne-babayı bilgilendirmek için seminerler verilebilir. Ayrıca sorun okul- aile işbirliği ile çözülmeye çalışılmalıdır. Ancak sorun ileri boyutta ise rehberlik servisi ile bağlantıya geçilmelidir.”

Ayrıca **Ö6** da “Bana göre aileler bilinçlendirilmeli, okuldaki faaliyetler ev eğitimine de yayılmalı, çocuğa paralel bir eğitim verilmelidir.”

Ö11 ise “Seminerler verilmeli, aile bu şekilde bilgilendirilmeye çalışılmalıdır. Evlere aileyi bilgilendirici yazılar gönderilmeli, eğitici kitaplar ve CD lerle çocuk bu konuda eğitilmeye çalışılmalıdır. Ben genellikle çocuklarıma hikâye tamamlatma etkinliğini uyguluyorum ve olumlu sonuçlar alıyorum.” şeklinde önleme çalışması yapabileceğini belirtmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmada anaokullarında meydana gelen zorbalık olaylarının öğretmenlerin bakış açılarıyla değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma bulgularına göre araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir kısmı zorbalık kavramını kaba kuvvet, hakkını şiddetle arama olarak tanımlamaktadırlar. Bu durum öğretmenlerin akran zorbalığı konusunda yeterli bilgi birikimlerinin olmamasından kaynaklanacağı gibi son yıllarda yaşadıkları ortamın özelliklerinden de kaynaklanabilir. Öğretmenlerin zorbalık kavramına ilişkin algılarında daha çok fiziksel olarak incinmelerden ve şiddetten söz etmeleri son yıllarda Trabzon ilinde yaşanan olayların ve bu olayların gündemde kalma biçiminden etkilendiğini söyleyebiliriz. Çünkü öğrenci katımlı şiddet olayları sonrası yapılan yorumlarda ve yerel yöneticilerin okullarda yaptırdığı çalışmalarda (konferans, panel, v. b.) fiziksel saldırı ve şiddet boyutu daha çok ele alınması bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu söylenebilir. Bu yaşantılar öğretmenlerin algılarını, öğrencilerin daha çok fiziksel olarak itme, vurma, hırpalama gibi davranışları üzerinde yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Böyle bir algısal yoğunlaşma sonucu zorbalığın diğer türleri göz ardı edilmiş olabilir.

Öğretmenlerin zorba davranışı daha çok fiziksel zorba davranış açısından ele almaları, literatürdeki öğretmenlerin okullarda yaşanan zorba davranışları rapor ederken fiziksel ve sözel zorba davranış türleri oranlarının yüksek olduğunu gösteren araştırma sonuçları ile bir açıdan benzerlik göstermektedir. Bilgin ve Kartal (2008)'in "öğrenci, veli ve öğretmen gözüyle ilköğretim okullarında yaşanan zorbalık" adlı çalışmalarında, öğretmenler, okullarda en çok fiziksel ve sözel zorba davranış türlerinin yaşandığını rapor etmişlerdir. Stockdale ve arkadaşları (2002)'nin ilköğretim 4. , 5. ve 6. sınıf düzeyinde zorbalık türlerinin yaygınlığını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, öğretmenler tarafından fiziksel ve sözel zorba davranışların daha yaygın yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada öğretmenler, okullardaki zorbaca davranışların nedenleri olarak, sosyo-ekonomik düzey, aile, görsel medya, ve çevre gibi faktörleri göstermişlerdir. Temel kişilik özelliklerinin büyük bir bölümünün aile ortamı içinde oluştuğunun hem biyolojik hem de psiko-sosyal kuramlar tarafından ele alındığını görmekteyiz. Bu açıdan anne-baba tutumlarını olumsuz algılayan, aile ortamındaki ilişki ve etkileşimden mutsuz olan öğrenciler, akran gruplarında baskın olmak, değer görmek için saldırgan davranışları seçebilirler. Ya da anne-baba arasındaki olumsuz tutum ve davranışları model alarak zaman içinde kendi tutum ve davranışlarını oluşturabilirler. Yapılan bir araştırmaya göre, zorba öğrenciler ebeveyn ilgisinden ve sıcaklığından mahrum olmaları nedeniyle buldukları ortamda güç gösterisinde bulunarak kabul görmek istemektedirler

(Dölek, 2001). Schwartz ve diğerlerinin (1998) yaptığı bir boylamsal çalışmada, hem zorba hem de kurban olan öğrencilerin ebeveyn saldırısına uğradığı, anne-baba çatışmalarına tanık olduğu, annenin düşmanca tutumuna maruz kaldığı sonuçları elde edilmiştir. Olweus (1980)'un yaptığı bir çalışmada, olumsuz anne-baba tutumunun genç erkeklerde zorbalık davranışının gelişimini anlamlı düzeyde etkilediği belirtilmektedir (Koç, 2006). İlgisiz anne-baba tutumu, öğrencinin diğer öğrencilere aşırı güç kullanmasına katkıda bulunur (Dölek, 2001). Bu araştırma bulgularına göre aile ortamı ve zorba davranışa ilişkin araştırma sonuçlarıyla öğretmenlerin algıları arasında paralellik görülmektedir.

Öğretmenler zorbalığın bir başka nedeni olarak sosyo-ekonomik düzey üzerinde görüş belirtmişlerdir. Yapılan araştırmalarda zorbalık davranışı ile sosyo-ekonomik düzey ilişkisi konusunda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalara bakıldığında; Glover ve diğerleri (1998) yaptıkları araştırmada sosyo-ekonomik düzey ile zorbalık davranışı arasında bir ilişki bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Whitney & Smith (1993) yaptıkları çalışmada, sosyo-ekonomik düzeyi düşük bölgelerdeki okullarda zorbalığın daha yoğun yaşandığını belirtmektedirler. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük aile ortamında bulunan çocuklar, ailesi üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan çocuklardan daha yüksek oranda zorbalığa uğramaktadırlar (Koç, 2006). Türkiye'de Pişkin'in (2003) yaptığı bir çalışmada, ilköğretim okullarında zorbalık davranışının üst sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrenciler arasında daha yaygın olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Dizman ve Gürsoy (2005)'in çalışmalarında düşük sosyo-ekonomik düzey ile saldırganlık arasında anlamlı düzeyde ilişkinin olduğu görülmektedir. Türkiye'de yapılan farklı bir çalışmada sosyo-ekonomik düzey ile zorbalık türleri arasında bir ilişkinin olup olmadığına bakılmış ve sadece bedensel zorbalıkla sosyo-ekonomik düzey arasında anlamlı bir fark olduğu bulunmuştur (Kapçı, 2004). Araştırmanın bulgusu dikkate alındığında, alt sosyo-ekonomik düzeyden gelen öğrencilerin sosyal ortamlarda bulunma, sevilme ve saygı duyulma ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamaları durumunda kendilerini bir türlü ön plana çıkarma amacı güderek zorba davranışlarda buldukları söylenebilir.

Araştırmada zorba davranışların ortaya çıkmasında görsel medyanın önemli bir etken olduğu da öğretmenler tarafından vurgulanmıştır. Öğretmenlerin zorba davranışın nedenleri arasında görsel medya yayınlarını göstermelerinin nedeni olarak özellikle bazı dizilerin (kurtlar vadisi, deli yürek, sağır oda, pars narkoterör, acı hayat) öğrencileri (çocuk ve ergenleri) saldırganlığa ve şiddete özendirerek modeller sunduğu söylenebilir. Yakın bir tarihte İstanbul'da bir lisede öğrencilerin öğretmenlerine yönelik zorba

davranışlar sergilemeleri, yine İstanbul'da öğrencilerin sınıf ortamında alkol içerek zorba davranışlar sergilemesi ve diğer öğrencilerin bunları kaydetmesi sonucu internette yayınlanmasının ([http://www. ntvmsnbc. com/news/387024. asp](http://www.ntvmsnbc.com/news/387024.asp)) diğer okullarda bulunan öğrencilerinde bu davranışlarda bulunmalarına neden olduğu ve öğretmenlerin bunlara şahit olduğu öğretmenler tarafından ifade edilmektedir. Bu nedenlerden dolayı öğretmenlerin görsel medyanın saldırgan, şiddet ve zorba davranışlar konusunda yayın ve tutumlarına dikkat çektiği düşünülebilir.

Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin büyük bir kısmı erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok zorba davranışlarda bulduklarını düşünmektedirler. Cinsiyet değişkeni ile zorba davranış arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmalara bakıldığında da, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla fiziksel zorba davranış sergiledikleri, kız öğrencilerin ise daha çok dolaylı zorba davranışlarda buldukları sonucuna ulaşılmıştır (Delfabro, ve diğerleri, 2006; Pateraki ve Houndoumadi, 2001; Espelage, Bosworth & Simon, 2000; Olweus, 1994a; Olweus, 1995; Eslea & Smith, 1994; Roland ve Munthe, 1989; Archer, Pearson & Westeman, 1988; Elliot, 1992). Türkiye'deki çalışmalarda da cinsiyet değişkeninin sıklıkla incelendiği görülmektedir. yapılan çalışmalarda erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorbalık yaptığı ve zorba davranışlara maruz kaldıkları belirlenmiştir. (Ayas ve Deniz; 2008; Pişkin ve Ayas, 2005a) Bu açıdan öğretmenlerin cinsiyet ile zorba davranış arasındaki ilişkiye ilişkin ifade ettikleri algıları literatürdeki sonuçlar arasında paralellik bulunduğunu söyleyebiliriz.

Bu çalışmada öğretmenler veli toplantıları, eğitici CD izletme, etkili iletişim kurma ve seminer verme gibi daha çok bilgi kazandırmaya yönelik çalışmalar yapılarak zorba davranışların önlenebileceğine ilişkin görüşler belirtmişlerdir. Öğretmenlerin bu görüşlerini değerlendirdiğimizde, okullarda belli bir programa dayalı önleyici çalışmaların olmadığını söyleyebiliriz. Bu durum Türkiye'de zorba davranışları önleme konusunda bilimsel araştırmaların yetersiz olması, yapılan çalışmaların daha çok tanımlayıcı düzeyde yapılandırıldığından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ayrıca öğretmenlerin zorba davranışları önleme konusunda yeterli düzeyde bilgi birikimlerine sahip olmadıkları ve gerekli düzeyde sorumluluk almadıklarını söyleyebiliriz. Çünkü katılımcı öğretmenlerin zorba davranışları önleme konusunda genel ifadeler kullandıkları, zorba davranışlara müdahale konusunda özel bir program ya da programlardan söz etmedikleri ve kendilerine özgü bir bakış açısı geliştirmedikleri görülmektedir. Farklı ülkelerde zorbalığı önlemeye yönelik yürütülen çalışmalar incelendiğinde her birinin temel yaklaşımlarının,

kullandıkları stratejilerin ve hedef aldığı grupların farklı olduğu görülmektedir. Bu programlardan bazıları sadece sınıf temelli oldukları görülürken (Andreou, Didaskolou ve Ulachou, 2007; Baldry ve Farrington, 2004) bazılarının tüm okulu kapsadığı (Ayas, 2008; Hunt, 2007; O' Moore ve Minton, 2005) görülmektedir. Ayrıca bu programlardan bazıları bir grup öğrenciyle (Şahin, 2007; Jennifer, Cowie ve Bray, 2004; Nickel, Krawczyk ve Marius, 2005) gerçekleştirilirken, bazılarında sadece öğretmenlerle (Newna-Carlos ve Horne, 2004; Salmivalli, Kaukiainen ve Voeten, 2005) gerçekleştirildiği görülmektedir.

Okullarda yaşanan zorbalık olayları ele alındığında bu konunun öğretmenlerden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir. Bu açıdan öğretmenlere ve öğretmen adaylarına akran zorbalığı konusunda yeterli bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır. Zorbaca davranışları önlemeye yönelik hazırlanan projelere öğretmenlerin katılımı teşvik edilmelidir. Bu konuda yapılan akademik çalışmaların gerek okul yönetimleriyle gerekse öğretmenlerle paylaşılması gerekmektedir. Akran zorbalığı konusunda öğretmen ve ebeveyn işbirliğini sağlayıcı çalışmalar ve projeler geliştirilmelidir. Günümüzde önemli bir eğitim sorunu olan akran zorbalığını önleme konusunda başarılı olabilmek için öğretmenlerin bu konuya ilgi göstermelerini ve önleyici çalışmalara katılmalarını sağlamak gerekir. Bu konuda öğretmenlerin mesleğe atılmadan önce, eğitim fakültelerinde daha bilimsel bir eğitim almaları için programların yeniden düzenlenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- ANDREOU, E. , DIDASKALOU, E. & ULACHOY, A. (2007). Evaluating the effectiveness of a curriculum-based anti-bullying intervention program in Greek primary schools. *Educational Psychology*, 27(5), 693-711.
- ARCHER, J. , PEARSON, N. A. & WESTEMAN, K. E. (1988). Aggressive behavior of children aged 6-11: gender differences and their magnitude. *British Journal of Social Psychology*, 27, 371-384.
- AYAS, T. (2008). İlköğretim okullarına yönelik geliştirilen zorbaca davranışları önleme programının etkinliğinin test edilmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- AYAS, T. ve DENİZ, M. (2008) The Prevalence and Nature of Bullying in Primary Schools (Turkish Sample) International Conference on Education. 26-29 May, 2008 Athens, Greece
- BALDRY, C. A. & FARRINGTON, P. D. (2004). Evolution of an intervention program for the reduction of bullying and victimization in school. *Aggressive Behavior*, 30(1), 1-15.

- BILGIN, A. & KARTAL, H.** (2008). Bullying in the elementary schools: From the aspects of the students, the teachers and the parents. *Elementary Education Online*, 7(2), 485-495.
- BOGDAN, R. C. and BİKLEN, S. K.** (1992). *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods*, London: Allyn&Bacton.
- BOSWORTH, K. , ESPELAGE, D. L. & SİMON, L.** (1999). Factors Associated with Bullying Behavior in Middle School Student. *Journal of Early Adolescence*, 19 (3): 341-361.
- BRİDGE, B.** (2003). *Zorbalık: Bilinmeyen Çeşitleri Ve Çözümleri*. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- COHEN, L. and MANİON, L.** (1994). *Research Methods in Education*, (forth edition), London& New York: Routledge.
- DAKE J. A. , PRİCE, J. H. & TELLJOHANN, J. K.** (2003). The nature and extent of bullying at school. *Journal of School Health*, 73(5), 173-181.
- DELFABBRO, P. , WINEFIELD, T. , TRAINOR, S. , & et. al.** (2006). Peer and teacher bullying/victimization of South Australian secondary school students: Prevalence and psychosocial profiles. *British Journal of Educational Psychology*, 76, 71-90.
- DİZMAN, H. & GÜRİSOY, F.** (2005). İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Devam Eden Anne Yoksunu Olan ve Olmayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Vol:3 No:2 437-446.
- DÖLEK, N.** (2001). İlk ve orta öğretim okullarındaki öğrenciler arasında zorbalık davranışlarının incelenmesi ve "zorbalığı önleme tutumu programı"nın etkisinin araştırılması. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ELLIOT, M.** (1992). *Bullying. A practical guide to coping for schools*. Wiltshire: Longman.
- ESLEA, M. & SMITH, P. K.** (1994). Anti-bullying work in primary schools. Paper presented at the Annual Conference of the Developmental Section of the British Psychological Society, University of Portsmouth, September, 1994.
- ESPELAGE, O. , BOSWORTH, K. & SIMON. T.** (2000). Examining the social context of bullying behaviors in early adolescence. *Journal of Counseling and Development*. 78: 326-333.
- FEKKES, M. ; PİJPERS, F. & VERLOVE-VANHORİCK S. P.** (2005). Bullying: Who Does What, When and Where? Involvement of Children, Teachers and Parents in Bullying Behavior. *Health Education Research*, 20, 81-91.
- GLASER, B. and STRAUSS, A.** (1967). *Discovery of Grounded Theory*, Chicago: Adline.
- GLOVER, D. , GOUGH, G. , JOHNSON, M. & CARTWRIGHT, N.** (1998). Bullying in 25 secondary schools: Incidence, impact and intervention. *Educational Research*, 42 (2): 141-156.
- GÜLTEKİN, Z.** (2003). *Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- HUNT, C. (2007). The effect of an education program on attitudes and belief about bullying and bullying behavior in junior secondary school students. *Child and Adolescent Mental Health, 12*(1), 21-26.
- JENNIFER, D. , COWIE, H. & BRAY, D. (2004). Bully dance: Animation as a tool for conflict resolution. *Pastoral Care in Education, 24*(1), 27 – 32.
- KAPÇI, G. E. (2004). İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün Ve Sıklığının Depresyon, Kaygı Ve Benlik Saygısıyla İlişkisi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi. Cilt 37*, 1–12.
- KOÇ, Z. (2006). Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması. *Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.*
- KUMPULAİNEN, K. , RASANEN, E. & PUURA, K. (2001). Psychiatric Disorders and The Use of Mental Health Services Among Children Involved in Bullying. *Aggressive Behavior, 27*, 102-110.
- MAYKUT, P. and MOREHOUSE, R. (1994). *Beginning qualitative Research: A Philosophical and Practical Guide*, London & Bristol: The Falmer Pres.
- MİLSOM, A. & GALLO, L. L. (2006) *Bullying in Middle School Journal, journey 2006*, 12-19.
- MYNARD, H. & JOSEPH, S. (2000). Development of the Multidimensional Peer-Victimization Scale, *Aggressive Behavior, Vol. 26*, 169–178.
- NANSEL, R. T. , OVERPECK, M. , PILLA, R. S. , ET. AL. (2001). Bullying behaviors among us youth: Prevalence and association with psychosocial adjustment. *Journal of the American Medical Association, 285*(16), 2094-2100.
- NEWMAN-CARLSON, D. & HOME, A. M. (2004). Bully busters: A psycho-educational intervention for reducing bullying behavior in middle school students. *Journal of Counseling 82*, 259-267.
- NICKEL, M. D. , KRAWCZYK, J. & MARIUS, K. (2005). Outpatient family therapy for bullying. *Boys Pediatrics, 116*(2), 247-254.
- NTVMSNBC, “Haydarpaşa Lisesinde Skandal”. [http:// www. Ntvmsnbc. com/news/-387024. asp](http://www.Ntvmsnbc.com/news/-387024.asp).
- OLWEUS, D. (1980). Familial and Temperamental Determinants of Aggressive Behavior in Adolescent Boys: A Casual Analysis. *Developmental Psychology. 16*, 644-660.
- OLWEUS, D. (1993). *Bullying at School: What We Know and What We Can Do* Malden, MA Blackwell Publishers Ltd.
- OLWEUS, D. (1994a). Bullying at school: Long- term outcomes for the victims and an effective school based intervention program. L. Rowell Huesmann (Ed.) *Aggressive Behavior: Current Perspectives*, Plenum Pres, New York. 97–130
- OLWEUS, D. (1994b) Annotation: Bulling at School: Basic Facts And Effects of a School Based Intervention Program, *Journal of Child Psychology and Psy chiatry, 35*, 1171–1190.
- OLWEUS, D. (1995). *Bullying at school*. Oxford: Blackwell.
- O’MOORE, A. M. & MINTON, S. J. (2005). Evaluation of the effectiveness of an anti-bullying programme in primary schools. *Aggressive Behavior, 31*, 609-622.

- PATERAKI, L. & HOUNDOUMADI, A.** (2001). Bullying among primary school children in Athens, Greece. *Educational Psychology*, 21(2), 167-173.
- PIŞKIN, M.** (2003). Okullarımızda yaygın bir sorun: Okul zorbalığı. VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi. Malatya: İnönü Üniversitesi (09-11 Temmuz 2003).
- PIŞKİN, M. ve AYAS, T.** (2005a). Lise öğrencileri arasında yaşanan akran zorbalığı olgusunun okul türü bakımından karşılaştırılması. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulmuş bildiri (21-23 Eylül) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- PIŞKİN, M. ve AYAS, T.** (2005b). Zorba ve kurban öğrencilerin utangaçlık, içedönüklük, dışadönüklük ve özsaygı değişkenleri bakımından incelenmesi. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sunulmuş bildiri (21-23 Eylül) Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- ROLAND, S. & MUNTHE, H.** (1989). *Bullying: An international perspective*. London: David Fulton Publishers.
- SALMIVALLI, C. , KAUKIAINEN, A. & VOETEN, M.** (2005). Anti-bullying intervention: Implementation and outcome. *British Journal of Educational Psychology*, 75, 465-487.
- SCHWARTZ, D. , DODGE, K. A. & COIE, J. D.** (1998). Social-cognitive and behavioral correlates of aggression and victimization in boys' play groups. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 431-440.
- STOCKDALE, M. S. , HANGADUAMBO, S. , DUYS, D. & LARSON, K.** (2002). Rural Elementary Students', Parents' and Teachers' Perception of Bullying. *America Journal Health Behavior*, 26 (4), 266-277.
- ŞAHİN, M.** (2007). İlköğretim Okullarında Zorbacı Davranışların Azaltılmasına Yönelik Empati Eğitim Programının Etkisinin Azaltılması. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- WHITNEY, I. & SMITH, P. K.** (1993). A survey of the nature and extent of bully/victim problems in junior/middle and secondary schools. *Educational Research*, 35: 3-25.
- VERKUYNEN, M. & THİJS, J.** (1999). Peer Victimization and Self- Esteem of Ethnic Minority Group Children. *Journal of Community and Applied Psychology*, 11, 227-234.

PERCEPTIONS OF PRE-SCHOOL TEACHERS ON PEER BULLYING**SUMMARY**

Purpose of the Study: The aim of this study is to identify and describe the perceptions of teachers concerning peer bullying at pre-schools in the city of Trabzon, Turkey. The study also aims to find out the reasons of students' violent acts in pre-schools and teacher suggestions about preventing such behaviors within the school settings through the views of teachers.

Method: This study is designed in qualitative research approach in which case study method has been used. A "semi-structured interview form" has been prepared in order to explore the causes of peer-bullying at schools and to identify teachers' perceptions and views and also to reveal their strategies about preventing bullying. For this aim 13 teachers working at pre-schools were selected as the participants in the study. These teachers have been selected from 13 different schools. Teacher interviews were recorded into a tape recorder then were transcribed on to papers. "Constant comparative method" that is very common in qualitative research tradition, has been used in the process of data analysis.

Results: Study findings illustrate that teachers define the term bullying as using different expressions such as "jackboot, physical attack, searching justice with violence". Teachers emphasized the factors such as socio-economic status, parents, visual media, the Internet, cultural degeneration and social environment as reasons for bullying actions in schools. Teachers especially stated that attitudes of parents, socio-economic status of children, environment and visual media broadcastings are important determining factors in bullying. According to teachers' views male students perform bullying much more than the female students. The teachers expressed that bullying may be minimized and can be prevented by taking some actions such as informing students through educative activities, meetings with parents and informing them about bullying through educational CDs, and organizing seminars. Results indicate that there is no preventive actions in schools relied upon a certain program at the moment.

Recommendations: First of all, In-service Training (INSET) courses for teachers in practice and to educate teacher candidates in peer bullying are recommended. Academic studies on this topic are required to be shared with both school managements and teachers. Projects and studies should be developed and conducted which can increase teacher and parent co-operation on peer bullying. In order to be successful on preventing peer bullying, teachers should be supported and encouraged to show interest on this issue and to join in groups who work on preventing bullying in schools. It is also suggested that government should take more preventive initiations through using media to raise awareness in the community.